

PROLETERI SVIH ZEMALJA, UJEDINITE SE!

POD ST(IJ)EGOM PARTIJE?

Djela za velike ansamble hrvatskih skladatelja izvedena u Zagrebu od 1945. do 1961.

Autorice: Nora Kostelnik Pogačnik, Anna Lukanec, Petra Rako, Mia Rupčić,

studentice 4. godine muzikologije i

dr. sc. Tatjana Čunko, naslovna viša predavačica, mentorica

O istraživanju

U sklopu kolegija Hrvatska glazba 20. stoljeća na Odsjeku za muzikologiju Muzičke akademije u Zagrebu provedeno je istraživanje izvedbi djela hrvatskih skladatelja za velike ansamble (opere, operete, baleti, orkestralna i vokalno-orkestralna djela te skladbe za zbor), od završetka Drugog svjetskog rata do prvog Muzičkog *biennala* Zagreb, odnosno od sezone 1945./1946. do sezone 1960./1961.

Riječ je o 16 koncertnih sezona, u kojima se kulturna politika Narodne Republike Hrvatske, odnosno Socijalističke Republike Hrvatske mijenjala od socijalističkog realizma (u glazbi do otprilike 1952.), do polaganog otvaranja prema zapadnoeuropskim zemljama (do 1961.), kada je prvi Muzički *biennale* Zagreb širom otvorio vrata najaktualnijim zbivanjima u umjetničkoj glazbi svijeta.

Društveno-politički okvir

- 9. svibnja 1944. ZAVNOH-a [Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske], proglasio Federalnu Državu Hrvatsku (FDH).
- u travnju 1945. u Splitu osnovana vlada FDH na čelu s Vladimirom Bakarićem.
- u ljeto 1945. djelovali „sudovi časti”: partizani i njihovi suradnici osuđuju one koji su surađivali s nacističkim režimom na tri do šest mjeseci zabrane javnog djelovanja
- procesi konfiskacije imovine i nacionalizacije,
- uvođenje državnog vlasništva i planskog gospodarstva,
- nagla urbanizacija uz nestajanje građanske klase,
- socijalistički realizam u umjetnosti (u književnosti do 1952.),
- postupno otvaranje prema novim skladateljskim tehnikama (u glazbi od osnivanja grupe / ansambla *Musica viva*, 1955. i prvih dvanaesttonskih skladbi, 1956.) sve do prvog Muzičkog *biennala* Zagreb.

Partijske smjernice za glazbeno stvaralaštvo

„Apsolutna glazba, premda je njeno elementarno djelovanje snažno, nije u stanju da plamen, kojeg je razbudila svojim sredstvima, usmjeri u određenom pravcu. Izražaj programne glazbe potpomognut je pjesničkim programom, stoga je ona sama već u stanju da plamen kojeg je rasplamsala upravi u prilično određenom smjeru”.

„U plamenu novog života tali se otrcano geslo: ‘umjetnost radi umjetnosti’ i podiže se novo: ‘umjetnost za život, za narod i njegovu borbu’. Glazbenik je sada i političar i pedagog. On više ne stoji izvan stvarnosti, nego naprotiv sudjeluje u ovoj kao cio i potpun čovjek”.

(Miroslav Spiller, „Umjetnost u narodnooslobodilačkoj borbi. Iz referata o glazbi na I. kongresu kulturnih radnika oslobođene Hrvatske”, *Radio Zagreb*, 1. listopada 1945., bez pag.)

Literatura

- Kovačević, Krešimir: *Hrvatski kompozitori i njihova djela*, Zagreb: Naprijed, 1960.
- Kovačević, Krešimir: *Muzičko stvaralaštvo u Hrvatskoj 1945–1965*, Zagreb: Udruženje kompozitora Hrvatske, 1966.
- Hećimović, Branko (ur.), *Repertoar hrvatskih kazališta 1840 – 1860 – 1980*, knjiga 1, Zagreb: Globus – JAZU, 1990.
- Miklaušić-Ćeran, Snježana, Zubović, Alma: Kronologija koncerata u Zagrebu od 1871, u: *Zagrebačka filharmonija 1871. – 1996.*, ur. Dubravko Detoni, Zagreb: Zagrebačka filharmonija, 1996.
- Čunko, Tatjana: Popis koncerata, u: *Simfonijski orkestar Hrvatske radiotelevizije. 8 desetljeća*, ur. Erika Krpan, Zagreb: Hrvatska radiotelevizija – Glazbena proizvodnja, 2010.
- Čunko, Tatjana: *Hrvatska glazba i Hrvatski radio*, Zagreb: Hrvatski radio – Treći program, 2012.

Tko su bili najčešće izvođeni hrvatski autori i koja su djela najčeće izvođena? (Nora Kostelnik Pogačnik i Zrinka Bakić)

SKLADATELJ	BROJ SKLADBI	BROJ IZVEDBI	NAJIZVOĐENIJE SKLADBE
Jakov Gotovac	14	376	<i>Ero s onoga svijeta</i> (214) <i>Morana</i> (23) <i>Mila Gojsalića</i> (17) <i>Stanac</i> (20) <i>Đerdan</i> (60)
Fran Lhotka	9	159	<i>Đavo u selu</i> (125)
Ivo Tijardović	12	156	<i>Mala Floramye</i> (75) <i>Splitski akvarel</i> (39)
Ivo Lhotka Kalinski	13	118	<i>Velika coprarija</i> (33) <i>Matija Gubec</i> (21)
Stjepan Šulek	14	81	<i>Koriolan</i> (25) Prvi klasični koncert (14) Druga simfonija, <i>Eroica</i> (8)
Krešimir Baranović	6	70	<i>Licitarско srce</i> (39) <i>Kineska priča</i> (18)
Ivo Brkanović	13	60	<i>Ekvinocij</i> (22) <i>Zlato Zadra</i> (10)
Srećko Albini	1	59	<i>Barun Trenk</i> (59)
Ivan Zajc	4	49	<i>Nikola Šubić Zrinjski</i> (31) Viteška ljubav (24)
Boris Papandopulo	22	44	<i>Amfitrion</i> , predigra (10)
Natko Devčić	11	44	<i>Labinska vještica</i> (18)

Kakav je bio odnos između izvedbi suvremenih djela hrvatskih skladatelja i djela hrvatskih skladatelja starijih razdoblja (Nora Kostelnik Pogačnik i Zrinka Bakić)

Razdoblje / epoha / stil	Broj djela	Broj izvedbi
Suvremena djela (skladana od 1945. do 1961.)	356	635
Djela nastala između 1918. i 1941.	122	542
Djela iz razdoblja romantizma	34	104
Djela nastala u epohi moderne	30	88
Pred(klasicizam)	21	21
Barok	8	8
Djela nastala između 1941. i 1945.	5	5

Osim suvremenih skladbi, partijskim smjernicama najviše su odgovarala djela nastala za vrijeme „prve” Jugoslavije, od 1918. do 1941., ali izvedeno je čak i nekoliko djela nastalih za vrijeme NDH.

Koja su suvremena djela bila rezultat slobodnog skladateljskog odabira i izraza, a koja su slijedila kulturnu politiku Partije (socijalistički realizam)? (Nora Kostelnik Pogačnik i Zrinka Bakić)

VRSTA	BROJ NASLOVA	BROJ IZVEDBI
OPERA	41	495
OPERETA	16	424
BALET	26	312
ORKESTRALNA	77	271
SIMFONIJSKA	14	98
KONCERTANTNA	29	67
VOKALNO-ORKESTRALNA	22	34

Kulturnu politiku Partije najčešće su slijedila (često prigodna) vokalno-orkestralna djela, potom suvremene opere, dok su nova djela svih ostalih vrsta (osim pokojeg orkestralnog i simfonijskog djela s programnim naslovom) ostala u okvirima „apsolutne glazbe”, suprotno partijskim smjernicama.

Koji su veliki ansambli tada djelovali u Zagrebu i pod čijim (ruko)vodstvom? (Anna Lukanec)

ANSAMBL	IZVEDBE DJELA HRVATSKIH SKLADATELJA	REPRIZE DJELA HRVATSKIH SKLADATELJA	UKUPNO IZVEDBI DJELA HRVATSKIH SKLADATELJA	SVEUKUPNO KONCERATA / PREDSTAVA
Zagrebačka filharmonija	292 – 294	136 (2-5 puta)	324	460
Ansambli RZ-a i RTZ-a	283		283	312
		Ukupno izvedbi	607	772
Ansambli HNK-a	51	633	684	3521
Ansambl ZKK-a	8	267	275	1570
Ansambl ZKM-a	6	47	53	370
		Ukupno izvedbi	1012	5461
		Sveukupno izvedeno	1619	6233

Za naizgled mali broj orkestralnih koncerata u tom razdoblju (prosječno 4,82 mjesečno po sezoni od 10 mjeseci godišnje) zaslužna je činjenica da je od 1945. do 1954. u Zagrebu zapravo djelovao samo jedan simfonijski orkestar (od 1945. do 1948. nosio je naziv „Simfonijski orkestar Radio-Zagreba“, od 1948. do 1952. „Državni simfonijski orkestar“, a od 1952. nadalje „Zagrebačka filharmonija“. Zbog pojednostavljenja obrade podataka, nastupi „Državnog simfonijskog orkestra“ pribrojani su „Zagrebačkoj filharmoniji“, kao i u literaturi koju se koristilo. U međuvremenu je Radio-Zagreb nastojao ponovno sakupiti simfonijski orkestar, što je uspjelo tek 1954. Broj predstava ansambla ZKK-a i ZKM-a nije konačan (za neke predstave nemamo podatke o izvedbama do 1961.).

Koji su veliki ansambli tada djelovali u Zagrebu i pod čijim (ruko)vodstvom? (Anna Lukanec)

ANSAMBL	RAZDOBLJE	GLAVNI GLAZBENI UREDNIK	RAZDOBLJE	STALNI DIRIGENT
Simfonijski orkestar RZ	1945. – 1947.	Miroslav Spiller	1945. – 1948.	Friedrich Zaun, Milan Horvat
	1948. – 1949.	Ferdo Pomykalo		
Komorni orkestar RZ	1949. – 1958.	Ivo Vuljević	1951. – 1958. 1958. – 1961.	Antonio Janigro, Stjepan Šulek
Zagrebački solisti	1958. – 1968.	Marija Ritz	1951. – 1961.	Antonio Janigro
Simfonijski orkestar RZ			1954. – 1958., 1958. – 1961.	Antonio Janigro, Stjepan Šulek
Zbor RZ	1945. – 1955.	Slavko Zlatić	1945. – 1955., 1955. – 1961.	Slavko Zlatić, Sergije Rainis

Koji su veliki ansambli tada djelovali u Zagrebu
i pod čijim (ruko)vodstvom? (Anna Lukanec)

ANSAMBL	RAZDOBLJE	INTENDANT	RAZDOBLJE	DIREKTOR OPERE
HNK	1945. – 1948.	Ivo Tijardović	1945. – 1955.	Milan Sachs
	1949. – 1953.	Marijan Matković		
	1953. – 1958.	Nando Roje	1955. – 1958.	Mladen Bašić
	1958. – 1965.	Duško Roksandić	1958. – 1965.	Ivo Vuljević
ZKK	1950. – 1961.	Fadil Hadžić	1952. – 1961.	Maks Mottl
ZKM	1948. – 1953.	Božena Begović		
	1953. – 1967.	Milena Večerina		

Tko su bili dirigenti? (Mia Rupčić)

IME I PREZIME	ANSAMBL	BROJ NASTUPA	ANSAMBLI	BROJ NASTUPA	UKUPNO
Milan Horvat	Zagrebačka filharmonija	102	RZ i RTZ	44	150
Friedrich Zaun	Zagrebačka filharmonija	40	RZ i RTZ	25	71
Boris Papandopulo	Zagrebačka filharmonija	32	RZ i RTZ	14	52
Slavko Zlatić			RZ i RTZ	23	34
Silvije Bombardelli	Zagrebačka filharmonija	29			31
Antonio Janigro			RZ i RTZ	26	26
Mladen Bašić	Zagrebačka filharmonija	11	HNK	6	17
Milan Sachs	HNK	3	ZF i RZ	11	14
Ferdo Pomykalo	Zagrebačka filharmonija	7	RZ i RTZ	13	20

U broj nastupa navedenih dirigenata uključene su samo koncertne, ali ne i glazbeno-scenske priredbe.

Repertoarne preferencije dirigenata (Mia Rupčić)

DIRIGENT	SKLADATELJ	BROJ IZEDBI
Milan Horvat	Stjepan Šulek	39
	Ivan Brkanović	12
	Boris Papandopulo	12
Antonio Janigro	Milko Kelemen	9
Slavko Zlatić	Ivan Lukačić	8
Boris Papandopulo	Boris Papandopulo	12
	Vatroslav Lisinski	6
	Krsto Odak	6
Silvije Bombardelli	Blagoje Bersa	5
	Ivan Brkanović	4
Friedrich Zaun	Ivan Jarnović, Fran Lhotka, Milo Cipra, Boris Papandopulo, Sjepan Šulek, Natko Devčić, Bruno Bjelinski, Milko Kelemen	68

Tko su bili solisti? (Mia Rupčić)

SOLIST	BROJ NASTUPA	ISTAKNUTE INTERPRETACIJE
Vladimir Ruždjak, bariton	18	Baranović: <i>Z mojih bregov</i>
Ivan Pinkava, violina	12	Koncerti Šuleka, Kelemena, Dešpalja
Zinka Kunc-Milanov, sopran	7	Zajc, Bersa, Kunc
Nada Tončić, sopran	6	Lisinski, Brkanović, Tijardović
Josip Nohta, klarinet	4	Koncert Bjelinskog
Jurica Murai, klavir	4	Devčić: Balada za klavir i orkestar
Stjepan Šulek, violina	3	Šulek: Koncert za violinu
Rudolf Klepač, fagot	2	Kelemen: Koncert za fagot i gudače

Među ostalim istaknutim solistima bili su: Nada Puttar-Gold (alt), Janja Hanžek (sopran), Tugomir Alaupović (bariton), Ivo Maček (klavir), Mirko Dorner (violončelo), Josip Turšić (fagot), Ančica Mitrović (mezzosopran), Rajka Dobronić (harfa), Josip Habšid (flauta).

I u ovoj su tablici prikazani samo koncertni nastupi solista, a ne i nastupi u glazbeno-scenskim predstavama.

Gdje su se održavali koncerti i glazbeno-scenske predstave? (Petra Rako)

MJESTO IZVEDBE	ORGANIZATOR	BROJ IZVEDBI
HNK	HNK	3523
ZKK	ZKK	1570
KDI	ZF	460
HGZ	RZ / RTZ	312

O dvoranama HNK-a, ZKK-a, KDI i HGZ-a više detaljno piše Nada Bezić, *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo. O ZKM-u kao „putujućem kazalištu” sve do 1978. detaljnije piše I. M., *Zagrebačko kazalište mladih (1948. -)*, u: Branko Hećimović (ur.), *Repertoar hrvatskih kazališta*, knjiga I, Zagreb: Globus – JAZU, str. 290-291.

ZAKLJUČCI

Ključna razdoblja:

1945. – 1948.: „razdoblje opreza” (prema partijskim smjernicama)

- 19 novih djela, od toga 11 orkestralnih, 4 simfonijska i 4 koncerta

1949. – 1952.: „razdoblje zbunjenosti” (poslije rezolucija Informbiroa)

- 28 novih djela, od toga 11 orkestralnih, 6 koncerata, 4 vokalno-orkestralna djela, po 3 opere i operete i 1 balet

1953. – 1961.: „razdoblje otvaranja” (prema novoj glazbi)

- 153 nova djela, od toga 45 orkestralnih, 19 koncerata, 18 vokalno-orkestralnih, 12 baleta, 10 simfonija, 8 opera, 6 opereta i 5 zborova.

ZAKLJUČCI

Ukupno koncerata: 772, od toga
636 premijernih i
136 repriznih.

Ukupan broj hrvatskih djela izvedenih
na koncertima: 607, od toga

136 praizvedbi, od toga samo
23 prema partijskim smjernicama.

Udio hrvatskih djela po koncertu: 0,78.

Ukupan broj hrvatskih glazbeno-
scenskih djela: 53, od toga

31 praizvedba,

9 premijera i

13 obnova.

Ukupan broj glazbeno-scenskih izvedbi
hrvatskih djela: 1012

Sveukupan broj glazbeno-scenskih
izvedbi: 5461

Udio hrvatskih djela: 17,94%